

elkaar. Vandaag de twee aleviering van een serie: is geld goed voor je?

tekst Lodowijk Dros

Wie Donald Duck heeft gelezen, of dat nog steeds doet, kent Dagobert Duck. De stripheer

zwemt in het geld: hij waadt door papier- en muntgeld en is er zichtbaar gelukkig mee. In de westerse geschiedenis heeft geld een minder goede pers, en met veel geld ben je een rijke stinkerd.

Die twee houdingen vindt Jurriën Rood terug in twee films, met tiels die of elkaar lijken in hun verwijzing naar het bekendste centrum van het kapitalisme, in New York: *Wall Street* (1987) en *The Wolf of Wall Street* (2013).

Die laatste titel schoot ook mij meteen te binnen.

"Bijnaamder he, als je zegt: noem eens een film over geld, denkt bijna iedere volwassene aan *The Wolf of Wall Street*. Ik snap dat wel. Hij is zo prachtig gemaakt, je gaat mee met de hoofdpersoon, een geslepen verkoper die waardevolle aandelen weet te slijpen en met het motto dat de klant de por op kan een spijtiguar wordt op de heurs van Wall Street."

Een schelmenroman - je sluit de protagonist in je hart.

"Een schelm deugt diep van binnen, en dat valt bij de wolf nog maar te bezien, rackgeert Rood. "Maar je leeft met hem mee. Ik heb de film een aantal keren gezien. De regisseur sleurt me mee, naar die schatthemelberijke, immorele kerel, het is verslavend. Het kan niet op, alles draait om geld, coke en hoeren. En zijn werkeemers zijn al net zo gek op geld als hij. Wie zal deze Icarus, de hoogmoedige held die denkt naar de hemel te kunnen vliegen, nee laten starten?"

Rood achtet dan *Wall Street*. "Ben veel braver film. Het motto van de stinkendrijke heurs handelaar Gekko is beroemd geworden: *greed is good, hebzucht deugt*. Maar zijn prettige jonge assistent wordt al vroeg door zijn eigen vader gewaarzocht. Jongen, kijkt uit, je gaat te ver met dat geld. Uiteindelijk is dat ook de moraal van het verhaal: straf, inkeer en berouw. *Wall Street* is een klassieke bekeringsgeschiedenis, en typerend voor wat films meestal over rijkdom vertellen."

Vertelt de filosofie een ander verhaal over geld?

"De meeste filosofen zitten op dartzelfde spoor. Al in de Oudheid verkondigden ze die boodschap. Aristoteles vond rijkdom een oppervlakkig doel. Wie uiteindelijk lichamelijke genogens najaagt is 'vee'. En volgens de romein Seneca leidde rijkdom alleen maar tot problemen. Dat heeft de toon van de westerse filosofie gezet, het was ook wat het christendom uitdroeg: hebzucht is één van de hoofdzonden. *Greed is not good*."

Hoe kan het dat het dominante denken zo afkeurend is over rijkdom, terwijl we toch massaal geld proberen te maken? Zijn de filosofie en het geloof irrelevant?

Rood pareert dat met een tegenvraag: "We weten niet wat er gebeurd zou zijn zonder die wijsgerige en religieuze rem. Ik denk dat we dan nog veel egoïstischer waren geweest."

Jurriën Rood groeide op in de nadagen van het hippiesom, een subcultuur waarin geld maken niet het hoogste ideaal was. "De hang naar bezit was gering; als we al aan rijkdom hechten, was het geestelijke rijkdom. Jongeren nu willen dure spullen en metkledij, ze hebben ook veel meer geld dan wij hadden. We lezen *Zen en de kunst van het motoronderhoud* van de filosoof Robert Pirsig, waarin alles om kwaliteit ging, dat was ons toverwoord. Het ideaal was weinig hebben, je zou nu zeggen: een tiny house, *traveling light*. Mijn zoon zei toen hij twaalf was ik wil miljonaar worden en een Lamborghini op de oprit. Dat kwam bij ons gewoon niet op. Al wil ik later best eens met

hem meerrijden, als het hem lukt."

Rood kijkt dus met enige reserve naar geld en bezit, maar is minder afkeurend dan de filosofische traditie. Als moderne vertegenwoordiger van de grote argwaan jegens geld kiest Rood, die zijn tijd verdeelt tussen Nederland en Duitsland, voor Richard David Precht. In Roods tweede vaderland is Precht een beroemde: bestsellerauteur, begaafd debater en publieksfilosoof met een eigen tv-programma.

Rood: "In zijn studie *Die Kunst, kein Egoist zu sein* (2010) borduurt Precht voort op de kritiek van zijn voorganger George Simmel in diens standaardwerk *Filosofie van het geld* (1900). Het idee is dat geld ons karakter verpest, dat we er hebzuchtige egoïsten van worden. Het enige wat nog telt is wat in geld kan worden uitgedrukt."

U hebt weinig op met deze geldkritiek.

"Nou, Precht is een grote weter, hij voert erg veel bronnen op en heeft zijn huiswerk gedaan, maar ik vind dat hij ermaat zit door Simmels geldkritiek zomaar over te nemen. Bijvoorbeeld als hij schrijft: 'Mijn leven is omgeven door dingen die me eigenlijk vreemd zijn, maar die me toch belangrijk voorkomen vanwege hun marktwaarde'."

"De dingen zijn ons vreemd," daar klinkt het idee van vervreemding in door. Dat is een filosofisch cliché dat generaties denkers van elkaar hebben overgenomen, al vanaf Rousseau. Je proeft in dat begrip dat er een droomtijd moet zijn geweest. Rousseau meende dat de edele wilde door de beschaving van zijn natuur vervreemd raakte, Marx vond dat arbeiders door de machines

in fabrieken los kwamen te staan van het product van hun werk. Maar, zou ik Marx wilder toeroepen, je dacht toch niet dat mensen in al die eeuwen daarom, vol van slavernij, koudstond en borgheld, wel elege naar van hun arbeidsproducten waren? Of dat er een gelukkige natuurmaat was, voorafgaand aan alle beschaving? Dat ideale, niet-vervreemde verleden is gewoon flauwul.

Hebben de technische gebruiksvoorwerpen, van laptop tot wasmachine, mij vervreemd? Of de tandarts? Welose, ik ben blij dat ze er zijn, en ze zijn me vertrouwd. Een MRI-scan vervreemde me niet, die helpt me. Ons leven is enorm verbeterd dankzij veel techniek; kijk naar onze levenslange, met veel meer gezonde jaren, dat is toch vooruitgang! En om daar toegang toe te krijgen, dient geld als instrument. Geld is dus best goed voor ons."

Een filosoof die juist dat tot motto heeft verheven, is de Russisch-Amerikaanse Ayn Rand, de utopiste van het kapitalisme.

"Ja. Een verschrikkelijke vrouw trouwens, als je de films over haar mag geloven. Ze viert het vrije kapitalisme en verafschuwt altruïsme. Ze is wel interessant als denker, want zij is een van de weinige uitzonderingen in een lange filosofische traditie die waarschuwt voor hebzucht, een buitenbeentje dus. Maar wel met een enorme invloed, via economen als Hayek, Friedman en de Chicago Boys, die de kampioenen werden van de vrije markt en van het neoliberalisme. Rand heeft het geloof ik nooit gezegd, maar zou het gezegd kunnen hebben: *greed is very good!* Zij viert het vrije individu en de hebzucht."

Dat is wat 'The Wolf of Wall Street' ook doet. Waarom spreekt dat zo aan?

"De film is zo verkiefdelijk! Die eendotze reeks van mooie mensen, van genot en van bomen die tot in de hemel groeien, het is een droom. Uiteindelijk volgt nog wel een morele pets op de heus, maar daar moet je heel lang op wachten. En daar gaan geen waarschuwingen aan vooraf, de toon is niet beletend - dat is een soort verademing. Dat

oprecht hart publiek erg aan. Mij zo'ker.

Bijna elke film geeft een voorbeeld aan hebzucht, maar *The Wolf of Wall Street* stelt dat maar uit en uit. De hoofdpersoon wordt weliswaar veroordeeld voor het tillen van mensen, maar pas aan het eind. Dan zie je ook eindelijk wat gewone, arme mensen, die in de metro zitten. Een kortstondige terugkeer van de gangbare moraal die op de gemiddelde bioscoopganger weinig indruk zal maken. Je hebt je twee uur zitten vergaan aan opwindende hebzucht, het lijkt er wel een reclamefilm voor.

Een amorele film kun je het niet noemen, hij heeft een moraal, een heel egotistische. 'Geld is erg goed voor je: genieten, genieten, genieten.' En in de slotscene begint de hoofdpersoon gewoon opnieuwe, balpenen verkopen aan een volle zaal. Mij ergerde dat, de onslag kwam wel erg laat. Weerzinnekkend eigenlijk. Maar ja, ook lekker."

De dominante gedachte is dat geld op zich niet slecht is, maar veel goed wel. Maakt geld gelukkig?

"Seneca vond dat je net genoeg moest hebben - hij was zelf trouwens erg rijk. Maar het moderne geluksonderzoek heeft duidelijk aangetoond dat armoede ongelukkig maakt; inwoners van arme landen ervaren minder geluk. Als de welvaart toeneemt, groeit ook het welbevinden, grafsch weergegeven met een schuin oplopende lijn. Opvallend: vanaf een bepaald inkomen komt daar een knik in. Boven een bepaald inkomen vlakke die curve af, nog meer geld maakt niet gelukkiger. Dat was tot voor kort de stand van het onderzoek. Nu blijkt het geluksniveau toch door te stijgen. Geld is wel degelijk een echte, en zelfs noodzakelijke geluksfactor. Maar niet de enige."

De filosofe Ingrid Robeyns muntte de term 'limitarisme': ze wil puissant rijkdom begrenzen omdat die slecht is voor de rest van de maatschappij.

"Dat brengt de levensvraag over geld in politiek vaarwater. Maar ze heeft gelijk, in samenlevingen waar de boven- en onderkant financieel niet te ver van elkaar af liggen, is het geluk groter. Dus ik denk dat ze een goed idee voorstaat."

Zomernieuws

Dit is de boscende aflevering van een serie gesprekken over het boek *Film en filosofie* bespreken dat Jurriën Rood schrijft. Het verschijnt op 12 augustus bij uitgeverij Noordhoek.

